

Sprehodi po knjižnem trgu

Maja Murnik

Eva Mahkovic in Eva Mlinar: *Vinjete straholjubca.*

Ljubljana: Zavod VigeVageKnjige, 2019.

Ta skrbno in natančno izdelana knjiga (kar je v zadnjem času pri nas že redkost) ni prav láhko branje; pravzaprav niti ni zgolj branje, temveč je prav toliko tudi gledanje, ogledovanje in potapljanje v impresivne vizualne podobe, ki jih je v knjigi precej in so delo Eve Mlinar. Tudi na vizualni ravni se torej srečujemo z nenavadnimi, domišljjskimi podobami živali, ljudi, predmetov in pokrajin, pogosto narejenimi v tehniki kolaža in s kombiniranjem različnih slogov. Njihova funkcija ni le ilustrativna ali pomožna, temveč tudi same zase ustvarjajo pomenske svetove *Vinjet*. Opraviti imamo torej z vizualno-literarno knjigo, čeprav – bodimo natančni – eno v drugo ne prehaja na način, kot so s prestopanjem meja med mediji eksperimentirali v času zgodovinskih avantgard ali v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v okviru neoavantgard, na primer v vizualni in konkretni poeziji. To vsaj niso glavne intence *Vinjet*; besedila ostajajo namreč ves čas ločena od podob; oboje se med seboj povezuje le v tematskem smislu, meje med medijema pa niso prestopljene.

Vinjete straholjubca, na zadnjem Slovenskem knjižnem sejmu razglašene za knjigo leta, so kot skupni projekt Eve Mahkovic, avtorice tekstov, in Eve Mlinar, ilustratorke, nastajale osem let. Eva Mahkovic je besedila

sicer sproti objavljala na svojem Facebook profilu, a ta podatek ni preveč pomemben, saj se prvotna digitalna narava natisnjenim besedilom prav nič ne pozna. (Drugače je z drugo avtoričino lani natisnjeno knjigo, medijsko mnogo bolj izpostavljeno in oglaševano napol dnevniško zbirko krajših besedil *na tak dan najbolj trpi mastercard*. Besedila so bila najprej napisana za Facebook in tam objavljena in v nasprotju z *Vinjetami* specifike digitalnega medija temeljno oblikujejo njihovo sporočilnost. Vprašanje pa je, ali so založniki res znali premišljeno prenesti in tudi v natisnjeni knjigi obdržati glavne poteze izvirne Facebook objave, poustvariti torej naravo tega medija kot časovno zaznamovanega, slikovno-besednega in kombinatornega ter bistveno opredeljenega z zaslonom in specifičnostjo kompleksnega digitalnega branja. A vrnimo se k *Vinjetam straholjubca*.)

Branje in gledanje *Vinjet* je potapljanje v knjigo-rizom, v knjigo podgobje, v knjigo prehoda in prehajanja, pa tudi v knjigo-kot-igro, katere tematika je težko opredeljiva in daleč od enoznačnosti. Zdi se, da je knjiga ves čas ne zgolj en, temveč več korakov pred bralcem-gledalcem in da slednji ves zasopel caplja stran za stranjo, čez in čez potopljen v bujne fantazijske in groteskne svetove njenih likov, usod in pokrajin, razrvan spricho visoko-oktanske kombinatorike avtoričinih priljubljenih likov, ki jih ta zloga v najbolj raznolike in težko zamisljive kombinacije.

Knjigo sestavljajo krajša besedila, ki so večinoma prozna. Nekatera posnemajo formo pisem iz epistolarnih romanov, druga so zapisana kot pesmi (a brez rabe ritma ali verza, razen takrat, ko avtorica posnema biblično dikcijo ali se na intertekstualen način poigrava s citati iz *Svetega pisma*). Ena glavnih potez knjige je fragmentarnost, Eva Mahkovic (in tudi Eva Mlinar, vsaka v svojem mediju) črpa iz različnih virov, žanrov in tehnik, na primer iz srednjeveške literature, hagiografij svetnikov, *Svetega pisma*, Shakespeara, viktorijanskega romana, Umberta Eca, anatomskega vokabularja. Morda ta besedila še najbolje opredeljuje izraz "groteska" – izraz, ki kaže na njihovo hibridno, neulovljivo in žanrsko mešano naravo, obenem pa na podtone ironije, smeha in sarkazma, ki prevevajo besedila. Zvrst groteske se v literarni teoriji in zgodovini večinoma povezuje s specifičnim odnosom do stvarnosti oziroma z vizijo stvarnosti, na primer s popačenim in odtujenim svetom, s fragmentacijo na več ravneh, celo z grozljivim in s freudovskim *unheimlich* (takšna je nekoliko romantična teorija groteske nemškega literarnega teoretika Wolfganga Kayserja), pa tudi s heterogenim, tragikomičnim, nestabilnim in amorfnim (Aleksander Skaza), mestoma tudi z absurdnim in z grozo nič, z neko temeljno in nerazrešljivo dvoumnostjo torej. Vse naštetu bi lahko našli tudi v *Vinjetah straholjubca*.

Pred bralcem-gledalcem se tako razrašča zapletena ikonografija živali, rastlin, predmetov, oseb in stanj; veliko likov se pojavlja večkrat in v različnih situacijah. Srečujemo se s panteonom fantazijskega sveta, v katerem nastopajo nenavadne, groteskne živali (npr. neumni jazbečar, kužni hermelin, skoraj mrtvi čuk, ježevci, netopirski lobi, vinske mušice). Tu je recimo orjaška kavna ročka z motivom štoklje, ki deli miloščino, ko pa se naveliča, jo vzame nazaj, zavije v celofan in postavi v kamin itd. Naletimo na pravljica in religiozna bitja, na primer na serafinski kolegij štiristotih angelov (v katerem so zbrani bolj pričakovani, kot sta angel svetlobe in angel razodetja, pa tudi bolj "zanimivi", kot sta bibavični angel velikan in angel napak v transkripciji) in pa demonični zbor tisoč demonov, škratje in driade, pa sv. sulpicija pontrjagin iz turna (besedilo je v celoti zapisano z malimi črkami, obenem pa ima večina besedil iluminirane inicialke – aluzija na srednjeveške rokopise je očitna). V drugi polovici knjige kot lik pogosto nastopa novi veronal (veronal je bilo pomirjevalo in uspavalo, ki so ga uporabljali v prvi polovici 20. stoletja) itd., itd.

Eva Mahkovic ima rada sezname: sem se ne uvrščata le najočitnejša primera, kot sta seznama angelov in demonov, temveč je kako obliko kataloščnosti mogoče razbrati iz mnogih besedil v *Vinjetah*. Pogosto imamo opraviti z nizanjem stvari, dogodkov in pokrajin. Branje in gledanje *Vinjet* je tako potovanje po neznanih pokrajinah, ki jih tudi priloženi zemljevid ne more logično izrisati, in to tudi ni njegov namen. Smo namreč v območju tridimenzionalne mreže, rizoma, ki se nenadzorovano razrašča v različne smeri. Vse je prepleteno in povezljivo z vsem. To so mnogoplastne mreže brez središča, pokrajine brez robov, po katerih potujejo liki Eva Mahkovic, skozi njihove neenakomerne in razraščajoče se strukture, ki implodirajo vase. Motiv potovanja, romanja, prehajanja je v tem nadrealističnem kolažu pogost, sploh v drugi polovici knjige. Liki pogosto krenejo na pot, da bi nekam prispeli, dosegli neko stabilnost, spoznanje, spremembo. Včasih je apokalipsa povsem na vidiku, nekaj se je čez čas uničilo in lik v knjigi odide na pot. Toda to so potovanja, ki ne dosežejo cilja ali razrešitve, razbremenitve; sprememba ne nastopi, čeprav je zaželeno. Včasih konec vinjete zatrepeta v *statusu quo*, v sliki, ki sicer ni zamrznjena, je pa perpetuirana. Včasih se zdi, da se v njih le zgodijo velike, usodne stvari, a se neznano kdaj nekako sfižijo. Ves čas imamo opraviti z zdrsom: "obstaja trenutek krize in obstaja trenutek za njim, ki pa je brez glamurja in zato hujši" (str. 68). Potovanje se spreminja v romanje ali celo v izgnanstvo (pomemben del *Vinjet* so recimo nekakšna izgnanska pisma iz Ponta), čakanje postane pomembno. A drobci spoznanja, če to že nastopi, niso pravi; zatrepetajo

in izginejo, bili so nepomembni: “z neba je padel en mrtev krt, / naprej je bilo enako” (str. 61). Iz strukture sveta se je nemogoče izviti, pa čeprav gre za večdimenzionalne fantazijske svetove, v katerih “ni dialektičnega sosledja stvari” in v katerih tudi razkosano telo (še en precej pogost motiv) ne pomeni ničesar manj in ne več, prav nič posebnega niti v teh, mestoma apokaliptičnih svetovih, kar postajajo proti koncu knjige – namreč vse bolj apokaliptični in vse manj igrivi ter ironični.

Vinjete straholjubca so nenavadna knjiga – žanrsko in pomensko težko ulovljiva, knjiga, v kateri vlada neskončna povezljivost. V njej so izrisi poti po čudovitih fantastičnih teritorijih, ki stojijo v povsem svojem mo(go)čnem svetu, daleč od glavnih in hrupnih poti sveta sodobne slovenske poezije. Zanimivi in košati osamelci so to; morda bi Eva Mahkovic v prihodnje lahko nekaj več pozornosti posvetila še ritmu in zvenu vinjet.